

КОНЦЕПТ І ЙОГО ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА ПРИРОДА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Випуск 14.

УДК 81'1=1/2:165.194;

Венжинович Н. Концепт і його лінгвокультурологічна природа; 10 стор.;
кількість бібліографічних джерел - 28; мова українська.

Анотація. У статті розглядаються різні підходи до визначення поняття 'концепт' у сучасній лінгвістиці та описуються деякі лінгвокультурологічні особливості його природи. Авторка вважає, що лінгвістична частина концепту співвідноситься зі значенням, лексемою й потенційною семемою. Робиться висновок про те, що об'єктом концептуального аналізу є смисли, які передаються окремими словами, словосполученнями, типовими пропозиціями і їхніми реалізаціями у вигляді конкретних висловлювань, а також окремими текстами та навіть цілими літературними творами.

Ключові слова: концепт, смисл, ментальні утворення, мисленнєвий процес, квант знання.

Resume. The article focuses on different approaches to the definition of the notion 'concept' in Modern Linguistics and the description of some linguocultural peculiarities of its nature. The author proceeds from the assumption that a linguistic part of a concept correlates with meaning, lexeme and its potential sememe. The conclusion is made that the object of conceptual analysis are the senses, rendered by particular words, word groups, typical propositions and their realizations in the form of concrete utterances as well whole texts and even literary works.

Key words: concept, sense, mental creations, thinking process, a quantum of knowledge.

Питання про співвідношення когнітивних і мовних структур безпосередньо пов'язане з розумінням основної категорії когнітивної лінгвістики – концепту. Мета статті – зупинитися на різних підходах до визначення поняття – 'концепт' у сучасній лінгвістиці та описати деякі лінгвокультурологічні особливості його природи.

Поняття 'концепт' прийшло з філософії та логіки, але за останні роки воно переживає період актуалізації та переосмислення [9;15]. Різні його визначення зумовлені тим, що для концепту характерна складна багатовимірна структура, що включає, крім понятійної основи, ще й соціо-психо-культурну його частину, яка не стільки сприймається мисленнєво носіями мови, скільки переживається ними, включає асоціації, емоції, оцінки, національні образи й конотації, властиві цій культурі. Концепт виникає не безпосередньо із значення слова, а є результатом зіткнення словникового значення слова з особистим і народним досвідом людини. [19:287]. Концепти, на думку Д.С.Лихачова, виникають у свідомості як відгук на мовний досвід у цілому, як певні підстановки значень, приховані в тексті „заступники”, певні „потенції” значень, що полегшують спілкування й тісно пов'язані з людиною і її національним, культурним, професійним, віковим та іншим досвідом.

Класифіковані за своїми носіями, концепти утворюють індивідуальні, мікрогрупові, макрогрупові, національні, цивілізаційні, загальнолюдські концептосфери, які, за словами Д.С.Лихачова, є сукупністю потенцій (можливості додумування, „дофантазування”) у словниковому запасі як окремого слова, так і мови в цілому. З точки зору тематики концепти утворюють, наприклад, емоційну, освітню, текстову та інші концептосфери. Наявність вербалізованих концептів у тій чи іншій мові породила дискусію про їхній кількісний склад та класифікацію відповідно до різних критеріїв.

Можуть також виділятися концепти, що функціонують у певному типі дискурсу, наприклад, педагогічному, релігійному, медичному, художньому [див.,напр., 11] та ін. Предметом пошуків у когнітивній лінгвістиці є найбільш суттєві для побудови всієї концептуальної системи концепти – ті, які організують сам концептуальний простір і виступають як головні рубрики його членування. До них у першу чергу належать: простір, час, життя, смерть, свобода, воля, число, істина, неправда, знання і т.ін. Звідси стає очевидним, що вираження концепту – це вся сукупність мовних і немовних засобів, які прямо або побічно ілюструють, уточнюють і розвивають його зміст.

Якщо головною рисою концепту є його заступницька функція, свосереднє попереднє значення слова у свідомості носія мови, то концепт виступає як варіант відображення значення, як „загальне поняття”, що заступає нам у процесі думки невизначену множину предметів одного й того ж типу. Тому й виникла пропозиція вважати концепти первинними культурними утвореннями, вираженням об'єктивного змісту слів, які мають смисл і тому входять у різні сфери буття людини, зокрема у сфери переважно понятійного (наука), переважно образного (мистецтво) й переважно діяльнісного (повсякденне життя) осягнення розумом світу.

Переходимо до викладу найважливіших вимірів концепту, до яких належать образні, понятійні й ціннісні. Образна сторона концепту – це зорові, слухові, тактильні, нюхові та смакові характеристики предметів, явищ, подій, відображених у нашій пам'яті. Інакше кажучи, - це релевантні ознаки практичного знання. Понятійна сторона концепту – це його мовна фіксація, його позначення, опис, ознакова структура, дефініція, зіставні характеристики одного концепту у межах цього чи іншого концептуального ряду. Найважливіша якість концепту

– це голографічна багатовимірна вбудованість у систему нашого досвіду. Ціннісна сторона концепту – важливість цього психічного утворення як для окремої особи, так і для всього мовного колективу. Вона є також визначальною для виділення концепту. Сукупність концептів, які розглядаються через призму їхньої ціннісної орієнтації, утворює ціннісну картину світу. У цьому складному ментальному утворенні виділяються найсуттєвіші для тієї чи іншої культури смисли, ціннісні домінанти, сукупність яких утворює певний тип культури, що підтримується і зберігається в мові [10;11].

За способом мовної репрезентації концептів виділяються ментальні утворення, які отримують мовне вираження у лексичній та фразеологічній системі мови, а також ті, які знаходять граматичне вираження. Н.Ф.Алефіренко, наприклад, розглядає фразеологічне значення й виділяє два типи концептів, які складають його суть: логічні та ономаопоетичні, тобто ті, що визначають прямі та переносні значення слів у складі фразеологічної одиниці [1]. При цьому зауважимо, що зміст концепту виражається не тільки словом, він може розкриватися у його тлумаченні й тексті.

Одним із перших лінгвістів, який звернувся до дослідження концепту, був С.О.Аскольдов-Алексєєв. Даючи визначення концепту як заступнику пізнавальних засобів і називаючи його мисленнєвим утворенням, він, зокрема, відзначає: „Щоб підійти до з'ясування природи концептів, необхідно вловити найсуттєвішу їхню сторону як пізнавальних засобів. Цю сторону ми вбачаємо у функції заступництва. Концепт є мисленнєвим утворенням, яке заступає нам у процесі думки невизначену множину предметів одного й того ж типу... Він може заступати певні сторони предмета або реальних дій... Він може заступати різнотипні, хоча й вельми точні, але чисто мисленнєві функції. Такими є, наприклад, математичні концепти” [5:269].

Продовжуючи думку С.О.Аскольдова-Алексєєва, Д.С.Лихачов пропонує „вважати концепт своєрідним „алгебраїчним” виразом..., яким ми оперуємо у своєму письмовому й усному мовленні, бо охопити значення у всій його складності людина просто не встигає, інколи не може, а інколи по-своєму його інтерпретує залежно від своєї освіти, особистого досвіду, належності до певного середовища, професії і т.ін.” [19:281].

Термін 'концепт' зустрічається ще у Г.Г.Шпета, який тлумачив його як динамічний мисленнєвий процес утворення 'понять', як 'обсяг' думки і пропонував відокремлювати його від значень слів. Він, зокрема, писав: „Говорячи про смисл у власному розумінні, ми хочемо сказати, що ми розуміємо разом із концептуванням. Якщо б ми тільки концептували, ми отримали б тільки „поняття”, концепти, тобто схеми смислу” [28:399].

У дослідженнях останніх років наводяться різні визначення концепту. Так, наприклад, О.С.Кубрякова вважає, що концепти – це одиниці свідомості та інформаційної структури, що відображають досвід людини. Вона називає концептом також „оператив-

ну одиницю пам'яті, всієї картини світу, квант знання” [16:90].

Дещо по-іншому підходить до визначення концепту Н.Д.Арутюнова, яка вважає концепт поняттям практичної (повсякденної) філософії, що відображає різні фактори реальної дійсності, причому тільки ті фактори утворюють концепт, які стають об'єктом оцінки. „Оцінюється те, що потрібно ... людині і Людству ... В ідеалізовану модель світу входить і те, що вже (або ще) є, і те, до чого людина прагне, і те, що вона сприймає, і те, що вона вживає, і те, що вона створює, і те, як діє та поводиться” [4:181].

Вербалізованим поняттям називає концепт Р.М.Фрумкіна, пов'язуючи його з розглядом смислу, який існує в людині і для людини та орієнтований „на позначення й комунікацію” [27:90].

На думку А.П.Бабушкіна, концепт є „ментальною репрезентацією, що визначає, як речі пов'язані між собою і як вони категоризуються” [6:16].

В.В.Колесов вважає, що концепт є „чистий смисл, який ще не набув мовної форми; це першосмисл, першообраз, архетип, константа і т.ін.” [14:56]. Подібної точки зору дотримується і Н.Ф.Алефіренко, розглядаючи концепт як когнітивну мисленнєву категорію, квант знання, складне, жорстко не структуроване смислове утворення описово образного й ціннісно орієнтованого характеру [2:17].

Значну увагу приділив вивченню концепту М.М.Болдирев, який беззаставно вважає, що внаслідок пізнавальної діяльності у людини формуються поняття, що згодом об'єднуються у систему знань про світ. Ця система складається з концептів різного рівня складності й абстракції. Різноманітність форм пізнання визначає різні способи формування концептів у свідомості людини. Звідси й виділення ним таких способів утворення концепту: на основі чуттєвого досвіду, предметно-практичної діяльності людини, на основі мисленнєвої діяльності, вербального й невербального спілкування [7:23-25]. Крім того, М.М.Болдирев порівнює структуру концепту з „грудкою снігу, що котиться й поступово покривається новими шарами. Зміст концепту поступово насичується, а його обсяг збільшується за рахунок нових концептуальних характеристик” [7:30].

Г.В.Токарев розглядає концепт як глобальну багатовимірну одиницю ментального рівня, для якої характерні такі ознаки: історичний детермінізм, широка екстенціональність, структурованість інтенціоналами наукових і повсякденних понять, уявлень, культурних настанов, неоднорідність змісту, різноманітність типів знакових репрезентацій [26:13].

Представники воронезької теоретико-лінгвістичної школи виходять із визнання того факту, що людина мислить концептами, комбінуючи їх та формуючи нові концепти в ході мислення. Сам концепт вони розглядають як глобальну мисленнєву одиницю, що виступає квантом структурованого знання. На їхню думку, концепти – це ідеальні сутності, які формуються у свідомості людини з безо-

середнього чуттєвого досвіду (органи почуттів); із безпосередніх операцій людини з предметами (предметна діяльність); із взаємодії за допомогою мисленнєвої діяльності з іншими концептами, що вже сформувалися; з мовного спілкування. Представники цієї школи виділяють три типи моделей концептів – однорівневі, багаторівневі й сегментні. Однорівневий концепт складається тільки з чуттєвого ядра, багаторівневий – це концепт, який включає декілька когнітивних шарів, що розрізняються за ступенем абстракції, а сегментний – базовий чуттєвий шар, оточений декількома сегментами, рівноправними за ступенем абстракції [21:62]. На цій підставі робиться висновок про те, що концепт – це універсальна одиниця мисленнєвого поля людини, багаторівнева сукупність знань про будь-який фрагмент дійсності.

Компонентний характер концепту передбачає різні рівні представлених у ньому знань, які розподіляються за ступенем абстракції, починаючи з чуттєвого мислення (наочно-чуттєвий образ – З.Д.Попова, І.А.Стернін; „мисленнєва картинка” – О.П.Бабушкін; конкретно-чуттєве – М.М.Болдирев) і закінчуючи вищим ступенем абстрактності. Саме з чуттєвого ядра концепту починається формування образності. Людина не може далі просуватися в пізнанні навколишньої дійсності без звернення до образної основи концепту. Чуттєвий образ складає ядро будь-якого концепту, який, керуючись потребами раціонального пізнання, проходить через ряд складних мисленнєвих процесів, прямує до вищого рівня абстрактності. На цьому шляху він обростає великою кількістю ознак, які різнобічно відображають властивості предметів і явищ, що сприймаються, перетворюючись у цілісний образ. Це дало підставу Ю.С.Степанову для тверджень про те, що концепт має складну структуру, яка складається з трьох шарів: 1) основний шар, який він називає основною актуальною ознакою; 2) одна або декілька додаткових ознак, що вже не є актуальними; 3) внутрішня форма [23:44]. Цю саму думку висловлює і В.І.Карасик, розглядаючи концепт як „багатовимірне смислове утворення, в якому виділяються ціннісна, образна і понятійна сторони” [13:129].

У проведенні практичного дослідження необхідно розрізняти такі поняття, як ‘концептосфера’ і ‘семантичний простір мови’. Концептосфера – це мисленнєва царина, що складається з концептів, а семантичний простір мови – тільки частина концептосфери, актуалізована за допомогою мовних знаків. „Концептосфера мови – це не набір, не інвентар концептів, а їхня складна система, утворена перетинами й переплетеннями численних і різноманітних структурних об’єднань груп концептів, що „запаковані” в ланцюжки, цикли, розгалужуються як дерева, конструюються як поля з центром і периферією і т.ін. Уся ця складна система структурована у поля, цикли, ланцюжки та інші структурні конструкції і утворює семантичний простір певної конкретної мови” [20:65]. У зв’язку з тим, що концептосфера значно ширша від мови, отримати знання про будь-яку її частину можна тільки шляхом вивчення семантичного простору мови, що і є предме-

том дослідження когнітивної лінгвістики.

У цьому зв’язку необхідно чітко розрізняти когнітивний (мисленнєвий) концепт, що складається з компонентів (концептуальних ознак) і його мовну реалізацію (слово, словосполучення), що складається з набору сем, які виступають засобом і способом репрезентації когнітивних процесів у лінгвістичних структурах, але повністю концепт не представляють. Мовні засоби вираження концепту своїм значенням передають тільки частину концептуальних ознак, „релевантних для повідомлення, передавання яких є завданням мовця, входить у його інтенцію. Весь концепт у всьому багатстві свого змісту теоретично може бути виражений тільки сукупністю засобів мови, кожен із яких розкриває лише його частину” [21:38].

Необхідно також проводити чітке розмежування між концептом і мовним значенням. Багато вчених цілком справедливо вважають, що концепт ширший від мовного значення. Так, наприклад, В.М.Телія пише про те, що поняття „смыслу (концепту) ширше від власне мовного або понятійно-мовного. У фокус останнього потрапляють не всі ознаки, відображені у відповідному понятті, а тільки ті з них, які відображають властивості, вичленовані в об’єкті при його називанні. Звідси незбіг поняття і значення не тільки за обсягом, але й за якістю змісту” [24:112]. З.Д.Попова та І.О.Стернін також вважають, що основою концепту є чуттєвий образ, а значення слова – сукупність семантичних компонентів-сем. Уся сукупність сем при семантичному аналізі не може представити зміст концептів повністю, оскільки світ думок ніколи не знаходить повного вираження у мовній системі. „Концепт – одиниця концептосфери, значення – одиниця семантичної системи, семантичного простору мови. Значення своїми системними семами передає певні ознаки, що утворюють концепт, але не завжди лише частина смислового змісту концепту” [21:59].

Значення є лише одним (або декількома) з аспектів концепту як багатовимірного етнопсихічного утворення. „Значення не зводиться до концепту. Концепт виступає лише мисленнєвим субстратом значення, на якому лінгвокреативне мислення нарощує різні смисли оцінного, емотивного й експресивно-образного характеру” [1:66]. Отже, та частина концепту, яка об’єктивована мовним знаком, є його значенням, невербалізована частина – позамовним смислом.

Концепт як результат освоєння світу певною лінгвокультурною спільнотою закріплюється в концептосфері народу і перш за все представляє інтерес при виявленні особливостей пізнавальної діяльності. Обов’язковість вербалізованості концепту закріплена і в його визначенні, даному А.Вежицькою як об’єкта зі світу „Ідеальне”, що має ім’я і відображає певні культурно зумовлені уявлення про світ „Дійсність” [8]. Вербалізованість концепту передбачає і розуміння його як єдиної фіксованої цілісно-оформленої сутності [18:232]. Якщо вербалізація концепту не здійснилася, це є доказом того, що процес пізнання цього чи іншого предмета або явища

навоколишньої дійсності не відбувся або ще не завершений. Акт пізнання завершується найменуванням, тобто в його результаті повинен народитися мовний знак концепту, адже „акт пізнання здійснюється через зв'язок, яким установлюється відношення між світом речей і подій та світом понять людини” [4:142]. Цей етап образно описаний О.С.Кубряковою, яка назвала значення слова концептом, „схопленим мовним знаком” [17:31].

Що стосується лінгвістичної частини концепту, то вона, безперечно, співвідноситься зі значенням, лексемою й потенційною семемою.

Це передбачає вибір власних методів лінгвокогнітивного аналізу, зумовлених висуненням спільної мети і конкретних завдань вивчення мови, що з неї випливають. Ця специфіка пов'язана також з особливим розумінням об'єкта дослідження, його співвіднесенням із різними структурами знання – концептами й концептуальними структурами як конкретними проявами в мові результатів пізнавальної діяльності людини. Для розв'язання поставлених проблем у когнітивній лінгвістиці серед провідних методів використовується концептуальний аналіз у всій різноманітності прийомів, що в ньому застосовуються: концептуальне або когнітивне моделювання, фреймовий і поточний аналіз, які умовно можна також назвати методами аналізу фреймової та прототипної семантики, й деякі інші.

Назрілі завдання, необхідні для вивчення різних структур знання, які лежать в основі мовного функціонування, висувають на перший план когнітивних досліджень необхідність пошуку тих спільних концептів, які підведені під один знак і наперед визначають буття знака як відомої когнітивної структури, а також аналіз структури і змісту концептів, тобто концептуальний аналіз. Об'єктом концептуального аналізу є смисли, що передаються окремими словами, словосполученнями, типовими пропозиціями та їхніми реалізаціями у вигляді конкретних висловлювань, а також окремими текстами і навіть цілими творами. Структура і зміст різних концептів (концептуальні характеристики) виявляються через значення мовних одиниць, що репрезентують певний концепт, їхні словникові тлумачення, мовленнєві контексти. Зіставлення всіх доступних мовних засобів репрезентації концепту в системі мови й мовлення дозволяє виявити основний зміст концепту, а також принципи організації мовного матеріалу, оскільки в основі формування значень окремих мовних одиниць та їхніх класифікацій і категорій лежать ті чи інші концепти.

Дослідницька практика показує, що в різних словниках часто наводяться різні дефініції значень одних і тих самих слів. Це є свідченням того безперечно факту, що репрезентація змісту концепту до кінця не вичерпана, а кожне слово є носієм лише частини концептуальних характеристик, важливих для мовленнєвої комунікації. Водночас за рахунок цих характеристик слово включає концепт у мисленнєву діяльність, забезпечує до нього доступ, внаслідок чого можуть бути активізовані й інші концептуальні характеристики (приховані, ймовірні, асоціа-

тивні – те, що отримало назву інференції, вивідного знання), які цим словом безпосередньо не передаються. Виявлення цих характеристик також може бути метою концептуального аналізу.

Опис концепту може відбуватися у вигляді визначення максимального набору ознак, властивих концепту, що досліджується. Такі ознаки формують структуру концепту, під якою мають на увазі сукупність усіх ознак, властивих тому чи іншому концепту. Виявлення структури концепту можливе через спостереження за сполучуваністю відповідних мовних знаків. Ознака концепту – це та спільна основа, за якою порівнюються деякі неподібні явища. За словами В.В.Колесова, „ознака – завжди образ, історія кожного давнього слова і є згусток образів – вихідних уявлень – у завершене поняття про предмет” [14: 11].

Завдяки усвідомленню національно-культурної специфіки пізнавальної діяльності і, зокрема, центрального поняття лінгвокогнітології 'концепт', що втілює когніцію, лінгвістична когнітологія стала перспективним напрямом для проведення лінгвокультурологічного дослідження. Досить частим стало розуміння концепту як наслідку відображення у свідомості мовних і культурологічних векторів. Культурний аспект концепту акцентується в його інтерпретації як „згусток культури у свідомості людини”. Це „те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини”. З іншого боку, концепт – це те, за допомогою чого людина – рядова звичайна людина, не творець культурних цінностей – сама входить у культуру, а в деяких випадках і впливає на неї” [23: 42-43].

Національна специфіка концепту висвітлюється і в трактуванні цього поняття Н.Д.Арутюновою. У руслі її поглядів концепт розглядається як щось таке, що стосується сфери практичної (повсякденної) філософії та є результатом взаємодії культурологічних факторів, до яких належить національна традиція, фольклор, релігія, ідеологія, життєвий досвід, образи мистецтва, почуття й система цінностей. Концепти утворюють „своєрідний культурний шар, що є посередником між людиною і світом” [3: 3]. Цей підхід перегукується з етнографічним визначенням феномену культури, сформульованому Е.Б.Тайлором. Суть цього визначення полягає у тому, що культура складається у своїй цілісності зі знання, вірувань, мистецтва, моралі, законів, звичаїв і деяких інших схильностей та звичок, засвоєних людиною як членом суспільства. У межах такого підходу акцент робиться на контекстуальному зв'язку, що формується у свідомості індивіда або колективу концепту з уже засвоєними глобальними суспільними цінностями певного соціуму [22: 10]. По суті, концепт формується у свідомості індивіда у процесі соціалізації особистості. При цьому засвоєння лінгвістичного значення слова паралельно з соціалізацією особистості та засвоєнням нею свого культурного простору і є факторами, що сприяють народженню концепту.

З одного боку, розуміння концепту як ментальної сутності відображає природу цього утворення,

співвіднесеного з відображенням інформаційних структур у досвіді людини, з іншого, – концепт є частиною культурного фону певного соціуму. При цьому на перший план висувається думка про те, що одним із компонентів семантики мовного знака є когнітивна пам'ять слова, тобто смислові характеристики мовного знака, пов'язані з його одвічним призначенням і системою духовних цінностей носіїв мови. Отже, в концепті відображено те, яким чином мовна спільнота засвоїла ту чи іншу лексичну одиницю, як відобразила навколишню дійсність, які аспекти концепту висвітила, яке наповнення внесла в лексичну одиницю відповідно до культури в широкому розумінні конкретного національно-культурного утворення. У цьому розумінні можна зіставляти один і той самий концепт різних національно-культурних утворень, різних соціальних груп у межах одного утворення, різних індивідів. Результатом може бути наявність відмінностей у наповнюванні концептів, з одного боку, і в самій номенклатурі концептів – з іншого. Наприклад, англ. *public schools* – це школи, які не є частиною державної системи освіти у Великобританії, у США – це школи, які знаходяться на утриманні держави. Концепт, що передається словосполученням *Stars and Stripes* (державний прапор) має одне змістове наповнення для жителів США, однак дещо інше для представників решти варіантів англomовного світу.

Культурний аспект концепту є базовим у його розумінні як складової частини мовної картини світу. Концепт як інструмент лінгвокультурології є більш „зручною” одиницею аналізу, ніж лінгвістичне значення, оскільки він завжди передбачає культурний фон, „культурологічне підґрунтя”, яке не тільки важко виділити з семантичної структури, але й дати назву цьому утворенню в чисто лінгвістичних термінах. Сказане вище не тільки дає підставу для висновку про комплексну природу концепту, що підтверджується результатами сучасних досліджень, але й виявити та описати структуру концепту. Остання включає в себе лінгвістичну, когнітивну, культурологічну і психологічну складові та має національну специфіку. Лінгвістична складова зводиться або зв'язується з семантикою відповідного мовного знака. Когнітивна складова передбачає інформативну одиницю, певний „квант” пізнання світу, одиницю мен-

тального лексикону, відображену у психіці людини. У когнітивному розумінні концепт позначає „будь-яку довільно виділену ділянку семантичного поля мови”, що, власне, і складає трудність аналізу й вивчення цього явища [22: 11].

Культурологічна складова концепту включає, крім ціннісного аспекту, понятійний та образний елементи [12]. Ціннісний аспект концепту зумовлений культурологічною суттю, що є необхідною умовою його формування. Є підстави вважати, що ціннісна складова забарвлює концепт в міру його входження й локалізації в загальній системі культури й культурних цінностей. „Оцінюється те, що потрібно (фізично й духовно) людині й Людству. <...> Світ зображається як середовище й засіб для буття людини” [4: 181]. „Образна складова культурного концепту пов'язана зі способом пізнання дійсності, що історично передував понятійному. <...> В образний елемент концепту входять усі наївні уявлення, закріплені в мові, внутрішні форми слів, які слугують вираженню певного концепту, стійкі мисленнєві картинки” [22: 13].

Так, недавно проведені дослідження на базі англійських та російських ідіоматичних концептів [25: 185] довели, що в англійській мові з більш високою, ніж у російській, активністю у фразоутворенні переважають такі: чесність, обережність, працьовитість, професіоналізм, відповідальність, стриманість у мовленні, ощадливість, оптимізм, егоїзм, свобода особистості, консерватизм, матеріальне благополуччя, прихованість родинного життя. У змістовому просторі російської ідіоматики набагато частіше зустрічаються такі ціннісні поняття, як досвідченість, товариськість, корпоративність, патріотизм, справедливість. Особливо притаманною концептуальною цінністю для російської фразеології виявилася гостинність. В українській мові подібні дослідження поки що не проводилися.

Отже, кількість і якість ідіом, які відображають позитивну або негативну концептуалізацію тих чи інших якостей людини, можна вважати показником етичних норм, правил соціального життя й поведінки в суспільстві, ставлення всієї нації через її світосприйняття до інших народів і культур. Саме ці аспекти стануть предметом наших наступних наукових розвідок.

Література:

1. Алефиренко Н.Ф. Спорные проблемы семантики. – Волгоград : Перемена, 1999. – 274с.
2. Алефиренко Н.Ф. Поэтическая энергия слова. Синергетика языка, сознания и культуры. – М.: Akademia, 2002. - 394с.
3. Арутюнова Н.Д. Логический анализ языка: Ментальные действия. – М.: Языки русской культуры, 1993. – 336с.
4. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. - М.: Языки русской культуры, 1998. - 896с.
5. Аскольдов С.А. Концепт и слово// Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. –М.: Akademia, 1997. – С.267-279.
6. Бабушкин А.П. Типы концептов в лексико- фразеологической системе языка.- Воронеж: Изд-во ВГУ, 1996. - 104с.
7. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика.- Тамбов: Изд-во ТГУ, 2000. - 216с.
8. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – М.: Русские словари, 1997. - 411с.
9. Голобородько К.Ю. Лінгвістичний статус концепту// Лінгвістика: Зб. наук.праць. –Вип.1. – Луганськ, 2003. –С.16-21.

10. Жайворонок В.В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук// Мовознавство. - 2004. - С.23-35.
11. Іващенко В.Л. Художній концепт: проблема визначення на рівні ментальних структур як форм відображення дійсності (на матеріалі життєтворчості Т.Г.Шевченка)// Науковий вісник Волинського державного університету: Мовознавство. - 2004. - №6. - С.98-103.
12. Карасик В.И. Культурные доминанты в языке// Языковая личность: культурные концепты/ Сб. научн. тр. - Волгоград; Архангельск: Перемена, 1996. - С.3-16.
13. Карасик В.И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс. - Волгоград: Перемена, 2004. - 476с.
14. Колесов В.В. Древняя Русь: наследие в слове. Мир человека. - СПб., 2000. -316с.
15. Краснобаева - Чорна Ж.В. Интегральный подход до інтерпретації концепту (філософський та лінгвокультурологічний вектори)// Лінгвістичні студії/. -36.наук.праць. - Вип.14. - Донецьк, 2006. - С.27-31.
16. Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов. - М., 1996. - 208с.
17. Кубрякова Е.С. Язык пространства и пространство языка (к постановке проблемы). -Изв.РАН,СЛЯ, 1997. - Т.56. - №3. - С.22-31.
18. Langacker R.W. Concept, Image and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar. - Berlin, 1991. - 286p.
19. Лихачёв Д.С. Концептосфера русского языка// Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: Антология. - М.: Akademia, 1997. - С.280-287.
20. Попова З.Д., Стернин И.А. Понятие "концепт" в лингвистических исследованиях. Воронеж: Изд-во Воронеж.ун-та, 2000. - 130с.
21. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. - Воронеж: Истоки, 2001. - 192с.
22. Слышкин Г.Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе. - М.: Akademia, 2000. -128с.
23. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования. - М.: Языки русской культуры, 1997. - 824с.
24. Телия В.Н. Типы языковых значений: связанное значение слова в языке. - М., 1981. - 269с.
25. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. - М.:Изд-во МГУ, 2004. - 350с.
26. Токарев Г.В. Концепт как объект лингвокультурологии (на материале репрезентаций концепта "труд" в русском языке). - Волгоград: Перемена, 2003. - 233с.
27. Фрумкина Р.М. Есть ли в современной лингвистике своя эпистимология?// Язык и наука конца XX века. - М.:Изд-во РГГУ, 1995. - С.74-117.
28. Шпет Г.Г. Сочинения. - М.: Правда, 1989. - 601с.

Венжинович Наталія Федорівна — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови УжНУ